

sed unaquæque pars separatim sub proprio cujusque titulo evulgabatur, licet quædam inter eas connexio ex eo oriretur quod omnes brevi temporis spatio ab eodem artifice typis excuderentur. Hoc modo Parisiis cura Vitalis de Thebes et Joannis Chapuisii nova harum collectionum editio prodit, quæ præ cæteris majoris momenti fuit (1). Cum enim hucusque extravagantes tum in codicibus manuscriptis, tum in editionibus typis excusis sine ordine ac mox in majori, mox in minori numero clementinis additæ essent, Chapuisius duas ex illis novas collectiones adornavit. In primam viginti Joannis XXII extravagantes, a Zenzelino glossis explicatas, collegit, ac novo ordine in XIV titulos distribuit (2). Aliam ex illis constitutionibus compilavit, quas in diversis editionibus separatim invenerat, ipsisque ad LXX auctis *extravagantium communium* nomen indidit. In alia editione, quàm a. 1503 evulgavit, V alias adjecit, quarum tres jam antea inter Joannis XXII extravagantes ediderat; nunc verò Guilelmi glossis instructas inseruit. Secundam hanc collectionem, ut antiquiores imitaretur, in libros ac titulos distinxit; quartam tamen liber præter titulum aliud nihil continet. Ex hoc tempore Juris canonici fontes tribus quidem continuis voluminibus, sed nondum communi titulo evulgari solebant, quorum primum decretum, secundum Gregorii IX decretales, tertium librum sextum, clementinas et duas extravagantium collectiones exhibet (3).

LXIV. Editiones criticæ, quas Antonius Desmocharès (4) et Ant. Lecontius (5) curarunt, novam quasi canonicarum collectionum textus epocham inchoarunt. S. Raymundus siquidem de Pennafort plura in decretalibus quas collegit mutaverat, partemque constitutionum, quæ facti speciem (pars decisa) ac decisionis fundamentum exhibebat, omiserat. Hanc igitur le Contius ex aliis monumentis, quantum fieri potuit, restituit, atque canones decreti omnes, sicuti in decretalium collectione (6) jam antea factum erat, per numeros distinxit. Excitato illis temporibus quàm maximo in litteris ac artibus colendis ardore. Pius IV et Pius V, Rom. Pontifices, selectis quibusdam cardinalibus ac doctis viris, quos *romanos correctores* vocamus, harum collectionum emendationem commiserunt, quæ demum Gregorio XIII Pontifice, a. 1580, absoluta atque in authentica editione, quæ Romæ una cum glossis a. 1582 excusa est, vulgata fuit (7). Hanc romanam editio-

(1) Decretales, an. 1499, sextus liber, clementinæ et extravagantes, an. 1500, et decretum, an. 1502 edita sunt.

(2) In aliquibus sæculi decimi quinti editionibus inveniuntur quidem viginti extravagantes in 14 titulos distributæ, sed ab his diversæ sunt.

(3) Editiones quæ magno numero ante medium sæculum decimum sextum una cum glossis evulgatæ sunt, omnes sibi simillimæ sunt. Proderunt verò plurimæ typis *parisiensibus*, ed. Geriugii et Bertholdi Rembottii, Thielmanni, Kerveri et Jo. Petit. basileensibus Joannis Amerbachii et Petri Frobenii; *lugdunensibus* Fr. Fradini, Hugonis et hæredum Alemonis a Porta. Novæ erant Dumolinii notæ in editione lugdunensi apud Hug. a Porta a. 1559 in 4 et fol. adjectæ. Communis *corporis Juris canonici* titulus in illis editionibus primum adhibitus videtur, quæ post medium sæculum decimum sextum sine glossis excusæ sunt.

(4) Prius decretum prodit Parisiis apud Car. Guillard 1547. 8, dein tres editiones totius corporis Juris sine glossis, Parisiis apud Car. Guillard, 1550. 1552. IV vol. 8., Lugd. apud Guil. Rovillium 1554, VII vol. 12, atque cum glossis, Parisiis ap. Guil. Merlin, 1561, III vol. fol.

(5) Prodit Antwerp. ap. Plantin, 1569-71, IV vol. 8.

(6) In sæculi 15 editionibus decretales nondum per numeros distincti sunt, bene verò in editione Lugdunensi Fr. Fradini, a. 1513.

(7) Apparuit Romæ in ædibus populi romani, 1582, III vol. fol. Gregorii XIII bulla in consuetis editionibus aut ante, aut post decretum excusa est.

nem cæteras sequuntur, quæ dein apparuerunt (1). Sed cum multa adhuc essent corrigenda, quæ diligentissimam licet romanorum correctorum accuracionem effugissent, alii dein docti veri, tum in particularibus lucubrationibus ea annotare (2) tum in novis criticis editionibus emendare studuerunt (3). Interim corpori Juris duo addimenta adjecta sunt, institutiones nempe Lancelloti (§ LXI) et Petri Matthei liber septimus; sed ambo nullam legis auctoritatem habent (4). Mox et diversi generis indices additi sunt, ex quibus præcipui quatuor in decretum et tres in decretales, Petrum Guenoisium auctorem habent, qui fontes indicat ex quibus singula loca desumpta sunt.

LXV. De auctoritate demum corporis Juris sic habendum est. *Decretalium* collectiones a Romanis Pontificibus publica auctoritate donatæ sunt, legemque constituunt, communi fori usu receptam. *Extravagantium* collectiones, quæ in corp. Juris continentur, licet privato tantummodò studio, non verò publica auctoritate, compilatæ sint, ubique tamen fori usu receptæ, et in judiciis adhibitæ sunt; quo fit, ut Pontificum constitutiones, in ipsis contentæ, legum universalium vim, quàm ex propria natura habent, ubique sibi vindicent, nisi posteriore aliqua constitutione vel consuetudine legitimè introducta iisdem derogatum fuisse constet. *Decretum* cum pariter privato tantummodò studio adornatum sit, nulla publica gaudet auctoritate, atque omnia quæ in eo referuntur, eandem vim habent ac si seorsim a collectionibus spectentur. Itaque loca sacræ Scripturæ, decreta Summorum Pontificum et generalium conciliorum, quàm sua indole et natura ac fori usu (5) vim habent, eandem in decreto retinent; cætera verò legis auctoritatem, qua per se carent, in decretum translata non consequuntur. Hinc et ea, quæ Gratianus ex SS. patrum scriptis inseruit, aut ex suo addidit, nec non summæ, quæ indicis loco singulis locis tum in decreto a Gratiano, tum in decretalibus a glossarum scriptoribus præfixæ sunt, nullam prorsus publicam, sed eam tantum auctoritatem habent, quæ ipsorum auctoribus tribui potest. Idem dicendum de titulorum inscriptionibus (*rubricis*) quæ in decreto inveniuntur (6); in decretalibus verò, si inte-

(1) Istiusmodi evulgatæ sunt: Romæ 1584, IV vol. 4, Venet. 1484, IV vol. 4, Lugdun. 1584, III vol. fol. Paris 1585, III vol. fol., Francof. 1686, IV vol. 8, et multæ aliæ. Editio ultima, glossis instructa, facta est Lugdun. ap. Huguetan. 1671, III vol. fol.

(2) Ant. Augustinus de emendatione Gratiani libri duo Tarracon. 1587, 4. Paris, 1609, 4, cum not. S. Baluzii, Paris, 1672, 8, cum not. G. van. Mastricht. Duish. 1676, 8, edit. I. A. Riegger, Vienne, 1764. 8, ult. ed. in Galland. Dissertat. Sylloge ed. Mogunt. tom. II, p. 185-613. Diomedes Brava (Guido Grandi), Disquisit. critic. de interpolat. Gratiani, Bonon. 1694 (in I. H. Boehmer. cor. Jur. canon. tom. I. p. XLII), c. 8. Bernhardus Gratiani canones genuini ab apocryphis discretis, corrupti ad emendationem codicum fidem exacti, difficiliore commoda interpretatione illustrati Taurin. 1752, IV vol. 4; J. A. Riegger de Gratiani collectione canonum illiusque methodo et mendis (in oblectam. histor. et Juris ecclesiast. Olm. 1776, 8. Jud. le Plat. diss. de spuris in Gratiano canonibus (in Z. B. van Espen comment, in Jus von. can. Bruxell. 1777, II vol. 8; Galland. Sylloge, ed. Mogunt. tom. II p. 801-954).

(3) Corpus Juris canon. cum not. Pet. et Fr. Pithocorum, ed. Claud. le Pelletier, Paris 1687, II vol. fol.; Lips. 1695, 1705. II vol. fol.; August Taurin. 1746, II vol. fol. Corpus Juris canonici Gregorii XIII pont. max. auctoritate post emendationem absolutam editum, rec. J. II Boehmer. Hallæ. 1747. vol. 4.

(4) Lancelloti institutiones Pauli IV Pontificis jussu adornatæ quidem, sed non ab ipso confirmatæ sunt. Paulus V, sæculi decimi sexti initio permisit ut aliis fontibus explicationis causa adjungantur. Petri Matthei liber primum lugdunensi, a. 1671 editioni adjunctus est.

(5) Tum in pont. constitutionibus, tum in conciliorum decretis videndum nempe est utrum præsentis fori usu recepta, an contraria consuetudine, aut lege abrogata sint.

(6) Aliæ titulorum decretalium inscriptiones v. g. hæ: de consuetudine; de constitutionibus,

grum sensum exhibent, uti, e. g. hæc, *ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur*, legem constituunt, utpote cum tota collectione publica auctoritate donatæ. Glossam quamvis non legis auctoritatem habeat, eodem tamen certè loco habendam esse constat ac privatorum doctorum in legibus explanandis opiniones (1).

Corporis Juris usum (2) quod attinet attendendum semper est an non recentiores quædam existant leges, quæ Jus antiquum mutarunt, aut particularia quædam habeantur in singulis regionibus jura, quibus Jus commune cedere debet. Dein cum multa sint in corpore Juris quæ antiquis temporibus statuta sunt, ea nunc adhiberi non possunt, nisi præsentia cum anteriorum temporum ac rerum adjunctis conveniant. Scientiæ proindè ope forique usu magna ex parte statuendum est quid tanquam vigenti Ecclesiæ disciplinæ conveniens retineri, aut tanquam obsoletum rejici debeat; quid dein, legum littera relicta, juxta ipsarum rationem aut limitibus circumscribendum, aut ad alia extendendum sit.

Inter protestantes Lutherus quidem canonicas collectiones penitè abrogare studuit; at cum in scholis jam receptæ essent, semper tanquam Juris communis fontes consideratæ sunt, licet mox, ob mutatas ex integro circumstantias, limitatæ,

etc. in dubio interpretativam, uti dicunt, ac declarativam auctoritatem habent, v. g. ex eo, quod, can. de monast. de electione, in titulo de electione ponatur, non de postulatione, certè inferitur, quod in casu dicti capitis electio, non verò postulatio celebrata fuerit. Hinc vulgò dicitur: rubrum explicare nigrum. Vide de hac re Schmalzgrueber jus. can. diss. præm. § 7 m. 205 et seq.

(1) Vide de hac re Schmalzgrueber Jus. can. diss. præm. § 7. m. 304.

(2) Cæterum de modo, quo singula loca in corpore Juris laudari solent, pauca adjungenda videntur.

Decretum, uti diximus, divisum est in partes tres, quartum prima continet distinctiones 101, et sua qualibet distinctione plures canones aut capita, quæ ita laudantur, e. g., can. omnes. dist. 1. hoc est, canone (seu capite) qui incipit omnes, quique exstat in I. distinctione, vel per numerum canonis ex. gr. can. 2. dist. 1. Pars altera tributa est in causas, quæ sunt numero 36. In unaquaque causa sunt plures quæstiones, in quibus singulis plura capita aut canones comprehenduntur. In hac parte allegantur priora capitis verba, vel ejus numerus præterea causæ et quæstiones, e. g. can. 2. caus. 8, quæst. 2; vel c. 2, c. 8, q. 2; vel can. nemo caus. 11, quæst. 3. In hac decreti parte in causa 33; quæst. 3, tractatus exstat de penitentia, qui in distinctione septem divisus est. Cum hujusce tractatus canones laudantur, ne confundentur cum canonibus primæ partis, qui eodem modo procedunt, additur de penitentia; causa et quæstio nequaquam citantur, v. g. can. quem penitet dist. 1, de penitent. Denique tertia pars habet tractatum de consecratione, distributum in quinque distinctiones, quarum canones laudantur hoc modo; can. tabernaculum dist. 1, de consecrat; vel can. 1, dist. 1, de consecrat. Additur de consecratione, ut pateat, laudatum canonem ad partem tertiam pertinere. Gregorii IX, decretalium collectio divisa est in libros V; libri autem divisi sunt in plures titulos, quorum singuli plura capita continent, et capita cum longiora sunt, in paragraphos tribuuntur. Ex his quoties aliquid laudandum est, indicantur prima verba capitis, vel numerus, vel utrique simul, hoc modo, ex gr. cap. venerabilem de elect., vel cap. I, de cleric. conj.: vel cap. tua nos. 26, de sponsal. et matrim. Citantur quoque solis numeris: v. g. c. 1 (II, 3), i. e. cap. I, lib. II, tit. 3. Aliqui verbum: extra, aut ejus loco, litteram X, interjici solent hoc modo: cap. 7, extra. de elect. et; cap. I. X de elect.; ut nimirum pateat caput illud extra Gratiani decretum reperiri. Liber sectus a Bonifacio VIII edit. et Clementinæ eodem modo ac decretales Gregorii distributa sunt, et cum capita ex iis laudantur additur in sexto, vel Clement. ex. gr. cap. concertationi. de appellat. in VI, et Clement. si furiosi. de religio. domib. Collectio, quæ extravagantes communes continet, in quinque ifidem libros distributa est et ejus loca sic laudantur: extrav. rem non novam. de dolo et contumac. inter commun. At verò extravagantes Joannis XXII omnes uno comprehensæ sunt libro, atque ita ejus loca indicantur: extrav. cum inter nonnullos. Joan. XXII. de verb. signific.

ac denique in rebus ecclesiasticis, si Angliam exceperis, in omnibus regionibus ipsarum usus extinctus sit.

LXVI. Præter collectiones quæ in corpore Juris comprehenduntur, tum bullæ Rom. Pontificum, quæ pro universa Ecclesia latæ ac ubique receptæ sunt, tum concilii tridentini decreta Jus commune catholicorum constituunt. Constat hoc concilium sessionibus XXV, habet una quæque ferè sessio partes duas, quarum prima comprehendit capita et canones, quibus damnantur hæreses, et catholicum dogma constituitur; altera, quæ inscribitur *de reformatione*, habet decreta, quæ disciplinam respiciunt. Sessio XXIV post canones XII de sacramento matrimonii continet decretum de *reformatione matrimonii*, quod in decem capita tributum est, deinceps capita viginti et unum decreti de reformatione generatim. Sessio autem XXV præter alia decreta et reformationis capita complectitur decretum de regularibus et monialibus, quod in duo supra viginti capita divisum est.

Visum verò est tridentinis patribus rogare summum Pontificem, *ut*, si in decretis recipiendis difficultas oriatur, aut aliqua inciderint, quæ declarationem aut definitionem postulant, præter alia remedia in hoc concilio instituta, ipse Pontifex romanus "curaret, ut vel evocatis ex illis præsertim provinciis, undè difficultas orta fuerit, iis quos eidem negotio tractando viderit expedire, vel etiam concilii generalis celebratione, si necessarium judicaverit, vel commodiore quacumque ratione ei visum fuerit, provincialium necessitatibus, pro Dei gloria et Ecclesiæ tranquillitate consulatur." His patrum studiis obsecutus Pius IV, statuit in consistit., quæ incipit: *Benedictus Deus*, anno 1564, 7 calend. Febr., ne quis privato arbitrio tridentina decreta interpretaretur; atque ut remotis omnibus difficultatibus faciliùs executioni mandari possent, cardinalium congregationem instituit. Sixtus verò V, a. 1587, iisdem cardinalibus præter alias facultates eam quoque concessit, ut si quando in his quæ de morum reformatione, disciplina ac moderatione et ecclesiasticis judiciis aliisque hujusmodi statuta sunt, dubium aut difficultas emergerit, ipsius concilii decreta consulto Pontifice interpretari valeant. Ea verum quæ ad dogma pertinent, tantum Pontificis maximi judicio reservantur. Hæc est *cardinalium concilii tridentini interpretum congregatio*, cujus decreta maximam semper auctoritatem, sed et legis vim obtinent, si non pro particulari aliquo casu, sed in genere concilii decreta interpretentur, ac consulto Pontifice editæ, in authentica forma prodierint (1).

LXVII. Ut in diversorum fontium usu rectus servetur ordo et necessaria adhibeat discretio, in quolibet casu animadvertendum est quod Jus particulare com-

(1) Vide de hac re Fagnanum in cap. quoniam de constitut. in I parte primi decretalium et card. de Luca in annotationibus ad conc. trid., diss. I, n. 17. Schenkl Instit. Juris eccles. ex editione Scheilli, a. 1830, cap. VII.—Schmalzgrueber [diss. Proem. § IX, n. 373, seq.], eam sententiam veriorè dicit, quæ distinguit declarationes comprehensivas, in quibus sensus declaratus a verborum propria et usu recepta significatione non recedit; et extensivas, si nempe illam egrediantur, et ultra id quod verba propriè et secundum sensum comunem accepta denotant, aliquid concedant, prohibeant, dispensent, etc., etc. Extensivas legis auctoritatem habere negat, nisi fiant ex speciali mandato Papæ et legitime promulgentur, cujus modi sunt decreta ejusd. S. congr. jussu Urbani VIII, de alienatione rerum temporalium ad monasteria, etc., pertinentium, 7 sept. 1624, de apostatis regularibus et ejectis, 21 sept. anno eod. de celebratione missarum, 21 jun. 1635, edita. Comprehensivæ verò legis vim habent, dummodo Papa consulto factæ, a card. præfecto et secretario subscripta, et consueto ipsius congregationis sigillo munitæ sint. De aliorum congregationum declarationibus, vide eundem Schmalzgrueber, l. c. num. 377 et seq.

muai et recentius antiquiori præponendum sit. Hinc in primis ad particulares cujusque regionis leges (1), ab vigentem disciplinam forique usum recurrendum, atque inter Juris communis fontes concilio tridentino bullisque Pontificum (2) tanquam Juri novissimo deferendum est. Recentior itidem ex mediæ ævi collectionibus alias præcedit, nec ad tempus, quo singula capita edita sunt, attendi debet, cum, in collectionem recepta, eodem omnia quo ipsa publici Juris facta est tempore, statuta credenda sint. Cæterum videndum semper est an locus de quo queritur revera generalem patiat extensionem, secus enim temporis ac circumstantiarum, in quibus editus est, ratio haberi debet, quod in plurimis ex extravagantibus locum habet. Quod si ejusdem collectionis capita sibi invicem contradicunt, interpretatione conciliari debent, si salva verborum proprietate, et ratione recti sermonis commodè id fieri potest, ac dubia tantum ipsorum pugna est. Si verò certa sit pugna atque ea, ut nulla modo conciliari possint, posterior priori decisioni derogat. Præterea Jus canonicum romano Juri civili ante ferendum est, si sibi invicem contradicunt, quamvis hodie in illis quæ ad res ecclesiasticas pertinent, rarè admodum de hac inter utrumque pugna sermo instituat (3).

CAPUT QUINTUM.

DE PRINCIPIIS JURIS ECCLESIASTICI.

Sub titulo prænuntiato disserere volumus de quibusdam maximè necessariis, ut illorum igno natione non obscuritate vel errore mens alumnorum laboraret cum plurima utriusque, Juri communia, vel canonici propria sibi dilucidanda proponant. Hæc vero principia respiciunt.

(1) Particulares cujusque regionis leges ecclesiasticæ maximè ex conciliorum decretis eruendæ sunt, quæ in collectionibus quæ tum pro conciliis generatim, tum pro diversis regionibus adornatæ sunt. Concilia collegerunt Jacobus Merlinus [Perisiis. a. 1524, II vol. fol.]; Petrus Crabbe [Colon. a. 1583, II vol. fol. et 1551, III vol. fol.]; Laurentius Surius [Colonie 1567, V vol. fol., et Venet. 1535, V vol. fol.]; Sever. Binius [Colon. 1606, V vol. fol., et Paris. 1638, IX vol. fol.]; Jacob Sirmondus Romæ 1608, IV vol. fol.]; et magna collectio a typographia regia Parisiis in XXXV vol., anno 1644 edita. Commodiores usui sunt sequentes: Sacrosancta concilia exacta a Ph. Labbæo et Gabbr. Cossartio cum duobus apparatus Par. 1671-72, XVII (XVIII) vol. fol.; Acta conciliorum et epistolæ decretales ac constitutiones rom. pont. (cor. Joh. Hardouin), Par. 1715, XI (XII) vol. fol.; Sacrosancta concilia ad regiam editionem exacta, curante N. Coleti. Ven. 1728-34, XXIII (XXV) vol. fol. et Joh. Dom. Mansi supplementum ad collectionem conciliorum. Luc. 1748-52, VI vol. fol. Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio ed. Joann. Dom. Mansi. Flor. 1759-67, tom. I-XIII; Venet. 1769-93, tom. XIV-XXXI vol. fol. Collectiones pro particularibus regionibus evulgatæ sunt sub titulis: Concilia Germaniæ quorum collectionem Joh. Fr. Schannat primum edidit, contin. Jos. Hartzheim, Herm. Schollus, Aeg. Neissen, indic. digessit Joss. Hesselmann. Colon. 1749-90. XI vol. fol.—Concilia antiqua Galliæ stud. Jac. Sirmondi. Par. 1629, V vol. fol., eorundem supplementum, ed. P. de la Lande. Par. 1666. I vol. fol.; concilia novissima Galliæ ed. Lud. Odespun, conciliorum Galliæ tam editorum quam ineditorum collectio stud. congr. S. Maur., tom. I, Par. 1789, vol. fol. (Plura non apparuerunt).—Collectio maxima conciliorum omnium Hispaniæ et novi orbis ed. Jos. Saenz de Aguirre. Rom. 1993, IX vol. fol., cum adnot. Sylvan. Puego. Matr. 1781, fol.—Concilia Magnæ Britanniæ et Hiberniæ, ed. Dav. Wilkins, Lond. 1737, IV vol. fol.—Car. Peterffy concilia Ecclesiæ rom. catholice in regno Hungariæ celebrata. Pars I, Vien. 1642 fol., pars II. Poson. 1742, fol.

(2) Pertinet huc Giraldi opus, superius citatum, in quo ad singulos decretalium titulos adnotat ea tridentini concilii capita, aut RR. PP. constitutiones quibus Jus antiquum mutatum est.

(3) Confer de hac re Schmalzgruber Jus can. univ. diss. proempt. § XI.

1. Ad religionem et disciplinas sacras generatim spectatas.
2. Ad fundamenta Juris ecclesiastici etiam in genere perspecta.
3. Ad auctoritatem divinam seu ecclesiasticam.
4. Ad traditiones.
5. Ad consuetudines.
6. Ad promulgationem legum ecclesiasticarum.
7. Ad regulas Juris.

De quibus totidem articulis agemus quorum 1. 2. 3. et 4 de Zallinger 5.º et 7.º de Lequeux 6.º de Selvagio desumptos habuimus. ❧

ARTICULUS PRIMUS.

DE RELIGIONE ET DISCIPLINIS SACRIS, QUARUM IN NUMERO EST JURISPRUDENTIA SACRA.

I.

Sacri canones, quorum principia exponere hoc libello aggredior, nequaquam ut inventa profanæ politices, aut tanquam naturalia humanæ rationis præscripta spectari debent. Christus enim, qui est sapientia Patris, ministris suis in regenda Ecclesia, se adfuturum usque ad sæculi consummationem promisit, ac missurum a Patre Spiritum, qui cum ipsis in æternum maneat, eosdemque doceat omnem veritatem. Hinc apostoli in concilio hierosolymitano: "Visum est, inquietant, Spiritui sancto, et nobis" (Act. XV, 28); ac universè legitimis synodis, in quibus aut conditi canones, aut promulgati maximè sunt, Spiritum sanctum adesse, antiquitas christiana censuit eleganterque explicavit Cælestinus papa I, in epistola 18, an. 431, ad synodum ephesinam data: "Spiritus sancti testatur præsentiam congregatio sacerdotum" (Constant. in epist. rr. pp. col. 1155). Undè ad omnes canones ratione quadam pertinet id, quod de nicænis scripsit Leo p. I: "Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos esse (1)." Ex divina ergo religione promanat canonum disciplina, et ad divinam religionem tota refertur.

II. Religio, ex qua canonum disciplina manat, sumitur 1. *subjectivè*, uti in homine tanquam subjecto inest, et nunc denotat *actus* ad Dei cultum, et sempiternam hominis salutem spectantes, nunc *habitum* istiusmodi actus ritè constanterque obeundi. 2. *Objectivè*, aliarum disciplinarum more; estque complexio veritatum theoreticarum, et regularum practicarum ad cultum Dei et hominum salutem pertinentium. Ejusmodi complexio apto ordine digesta nuncupatur disciplina aut *facultas sacra*, generatim *theologia*. Partes illæ, in quas hodie facultas sacra seu theologia dispescitur, uti variis locis propositæ sunt in divinis Scripturis; ita sine stabili ordine et pro re nata exponebantur a sanctis Ecclesiæ patribus, aliisque scriptoribus ecclesiasticis, in synodis item Episcoporum, aut in constitutionibus romanorum Pontificum. Primorum enim sæculorum patres et scriptores non systematis, et discipline formam, sed instructionem et sanctificationem populi fidelis, atque errorum confutationem spectabant. Enim verò si præclara volumina antiquorum Ecclesiæ doctorum tum græcorum, ceu Athanasii, Gregorii, Na-

(1) Can. 5, XXV, q. 2, ex epist. S. Leonis XIV, c. 2, edit. Ballerin. col. 687